

ŚWIATOWIT

ROCZNIK

POŚWIĘCONY ARCHEOLOGII PRZEDDZIEJOWEJ

I BADANIOM

pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej

WYDAWANY STARANIEM

ERAZMA MAJEWSKIEGO.

Tom I. — 1899.

(57 ilustracji w tekście i XI tablic).

WARSZAWA.

Skład Główny w Księgarni E. Wendego i S-ki, Krak.-Przedmieście № 9.

—
1899.

ŚWIATOWIT

ANNUAL OF THE INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
OF THE UNIVERSITY OF WARSAW

VOL. XIII–XIV (LIV–LV)
(2015–2016)

FASCICLE A/B

PREHISTORICAL AND MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY.
ARCHAEOLOGY OF POLAND

MEDITERRANEAN
AND NON-EUROPEAN
ARCHAEOLOGY

WARSAW 2018

ŚWIATOWIT

ROCZNIK INSTYTUTU ARCHEOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

TOM XIII–XIV (LIV–LV)
(2015–2016)

FASCYKUŁ A/B

ARCHEOLOGIA PRADZIEJOWA
I ŚREDNIOWIECZNA.
ARCHEOLOGIA POLSKI

ARCHEOLOGIA
ŚRÓDZIEMNOMORSKA
I POZAEUROPEJSKA

WARSZAWA 2018

Redaktor naczelny Wydawnictw Instytutu Archeologii UW: Krzysztof Jakubiak

ŚWIATOWIT
ROCZNIK INSTYTUTU ARCHEOLOGII UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

Redaktorzy: Dariusz Błaszczuk (d.blaszczuk@uw.edu.pl),
Jerzy Żelazowski (j.r.zelazowski@uw.edu.pl)

Rada redakcyjna:

Włodzimierz Godlewski (Przewodniczący)
Elżbieta Jastrzębowska
Joanna Kalaga
Wojciech Nowakowski
Tadeusz Sarnowski
Tomasz Scholl
Karol Szymczak

Recenzenci tomu:

Zdzisław Bełka, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
Joanna Kalaga, Uniwersytet Warszawski
Piotr Kittel, Uniwersytet Łódzki
Henryk Kobryń, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Jerzy Libera, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Andrzej Michałowski, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
Michał Pawleta, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu
Jan Schuster, Uniwersytet Łódzki

All rights reserved

© 2018 Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

ISSN 0082-044X

Projekt okładki, opracowanie graficzne i skład: Jan Żabko-Potopowicz
Druk:

Adres redakcji: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego,
Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

Spis treści

Contents

Fascykuł A/B

ARCHEOLOGIA PRADZIEJOWA I ŚREDNIOWIECZNA. ARCHEOLOGIA POLSKI
ARCHEOLOGIA ŚRÓDZIEMNOMORSKA I POZAEUROPEJSKA

Fascicle A/B

PREHISTORICAL AND MEDIEVAL ARCHAEOLOGY. ARCHAEOLOGY OF POLAND
MEDITERRANEAN AND NON-EUROPEAN ARCHAEOLOGY

OD REDAKCJI.....9

Studia i materiały

Katarzyna Januszek, Katarzyna Pyżewicz

KRZEMIENNE NARZĘDZIA SZLIFOWANE Z PÓŻNEGO NEOLITU
– MIĘDZY FORMĄ A FUNKCJĄ13
Late Neolithic polished flint tools – between form and function27

Sylwia Domaradzka, Bartosz Józwiak, Michał Przedziecki

MATERIAŁY Z EPOKI KAMIENIA I WCZESNEJ EPOKI BRĄZU ZE STANOWISKA 2
W WOŹNEJWSI, GM. RAJGRÓD, WOJ. PODLASKIE Z BADAŃ W LATACH 2015–201629
Stone Age and Early Bronze Age archaeological material from the site 2 in Woźnawieś,
Rajgród commune, Podlaskie voivodship, from the excavations in 2015 and 201646

Agata Trzop-Szczypiorska, Radosław Karasiewicz-Szczypiorski

DOMY ZE STANOWISK KULTURY PRZEWORSKIEJ NA MAZOWSZU.
KILKA PRZYKŁADÓW Z NIEPUBLIKOWANYCH BADAŃ47
Houses from sites of the Przeworsk Culture in Masovia. A few examples from unpublished research70

Agata Chilińska-Früboes, Bartosz Kontny

PO JANTAR! RZYMSKI TROP W DALEKIM KRAJU ALBO RAZ JESZCZE
O ZNALEZISKACH Z DAWNEGO *ILISCHKEN*73
Go for amber! Roman trace in a distant land or once more about old finds from former *Ilischken*105

Dominik Chudzik

WYBRANE ASPEKTY WCZESNOŚREDNIOWIECZNEGO OSADNICTWA
RÓWNINY ŁUKOWSKIEJ I WYSOCZYNY SIEDLECKIEJ107
Selected Aspects of Early Medieval Settlement in the Łuków Plain and the Siedlce Upland131

Dariusz Błaszczuk

POCHODZENIE I DIETA MĘŻCZYZNY POCHOWANEGO W GROBIE D162
Z CMENTARZYSKA W BODZIA W ŚWIETLE BADAŃ IZOTOPOWYCH133
The provenance and diet of a man buried in the grave D162
from the cemetery in Bodzia in the light of isotopic analyses155

Joanna Piątkowska-Malecka

ZWIERZĘCE SZCZĄTKI KOSTNE Z TERENU ŚREDNIOWIECZNEJ OSADY
W SURAŻU, STAN. 7/125, GM. *LOCO*, POW. BIAŁOSTOCKI, WOJ. PODLASKIE159
Animal skeletal remains from the medieval settlement in Suraż, site 7/125,
Suraż commune, Białystok district, Podlaskie voivodship174

Marta Osypińska, Joanna Piątkowska-Malecka

ZWIERZĘTA W ZAGRODACH NA TERENIE OSADY LUDNOŚCI KULTURY
CERAMIKI WSTĘGOWEJ RYTEJ W LUDWINOWIE (STAN. 7, AUT. 112),
GMINA I POWIAT WŁOCŁAWEK175
Homestead Animals in Linear Pottery Culture Settlement in Ludwinów (Site 7, Aut 112),
Włocławek Commune and District193

Sławomir Wadył, Marek Krąpiec

DENDROCHRONOLOGIA O DATOWANIU WCZESNOŚREDNIOWIECZNEGO
GRODZISKA W WĘGIELSZTYNIE, GM. WĘGORZEWO195
Dendrochronology on the dating of an early medieval settlement
in Węgielsztyn, Węgorzewo commune203

Agnieszka Olech

SYSTEM OCHRONY I PRZECHOWYWANIA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH
NA SŁOWACJI.....205
System for Protection and Storage of Archaeological Collections in Slovakia..... 212

Kronika wykopalisk

Michał Przedziecki, Elżbieta Ciepiewska

RYDNO – STANOWISKO NOWY MŁYN, WYKOP I/2015, WOJ. ŚWIĘTOKRZYSKIE.
BADANIA W ROKU 2015215
Rydno – Site: Nowy Młyn, Cut I/2015, Świętokrzyskie voivodship. The excavations in 2015218

Paweł Szymański

- CZERWONY DWÓR, STAN. XXI, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE. BADANIA W ROKU 2015221
Czerwony Dwór, site XXI, Warmińsko-Mazurskie voivodship. The excavations in 2015.....226

Artur Brzóška, Piotr Prejs

- BADANIA NIEINWAZYJNE DNA WISŁY NA ODCINKU MOSTU ŚWIĘTOKRZYSKIEGO
DO MOSTU GDAŃSKIEGO, WARSZAWA, WOJ. MAZOWIECKIE,
BADANIA W LATACH 2015–2016 227
Non-invasive Survey of the Bottom of the Vistula River Between the Świętokrzyski Bridge
and the Gdański Bridge, Warsaw, Mazowieckie Voivodship, in the Years 2015 and 2016 230

Ewa Marczak-Łukasiewicz

- TRUSZKI-ZALESIE, STANOWISKO 1 „OKOP” I STANOWISKO 3 „SIEDLIŚKO”,
WOJ. PODLASKIE. BADANIA WYKOPALISKOWE W LATACH 2013, 2015 I 2016 231
Trzuski-Zalesie, Site 1 (‘Okop’) and Site 3 (‘Siedlisko’), Podlaskie voivodship.
Excavations in 2013, 2015, and 2016..... 233

Magdalena Natuniewicz-Sekuła

- WEKLICE, STAN. 7, POW. ELBLĄSKI, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE.
BADANIA W LATACH 2015–2016 235
Weklice, Site 7, Elbląg district, Warmińsko-Mazurskie voivodship. The excavations in 2015–2016 240

Michał Starski

- PUCK, UL. 1 MAJA 3, DZ. 168, BADANIA W LATACH 2014–2015 241
Puck, 1 Maja Street no. 3, Plot 168. The excavations in 2014 and 2015 248

Michał Starski

- SKARSZEWY – RYNEK, GM. SKARSZEWY, WOJ. POMORSKIE, BADANIA W 2015 ROKU 249
Skarszewy – the market square, Skarszewy commune, Pomorskie voivodship. The excavations in 2015258

Sławomir Wadył

- PASYM, ST. 1, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE. BADANIA W ROKU 2016 259
Pasym, site 1, Warmińsko-Mazurskie voivodship. The excavations in 2016 265

Sławomir Wadył, Jerzy Łapo

- PERŁY, ST. 1, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE. BADANIA W ROKU 2016 267
Perły, site 1, Warmińsko-Mazurskie voivodship. The excavations in 2016 270

Witold Gumiński

- STANOWISKO TORFOWE ŁOWCÓW-ZBIERACZY Z EPOKI KAMIENIA.
SZCZEPANKI, STAN. 8, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE. BADANIA W ROKU 2016 271
Szczepanki, site 8, Warmian-Masurian voivodship – a Stone Age peat-bog site of hunter-gatherers.
The excavations in 2016 278

Bartosz Kontny, Artur Brzoška, Anna Bucholc, Bartłomiej Kujda, Piotr Prejs

Z POWIETRZA, LĄDU I WODY. WSZECHSTRONNA WERYFIKACJA OSIEDLI NAWODNYCH MIKROREGIONU JEZIOR ORZYSZ I WYLEWY. BADANIA W ROKU 2016	279
From the air, land and water. A comprehensive verification of lake settlements of the microregion of the Orzysz and Wylewy lakes. The expedition in 2016.....	288

Andrzej Szela

BRUDNICE, ST. V, POW. ŻUROMIŃSKI. BADANIA WYKOPALISKOWE W SEZONIE 2015	289
Brudnice, site V, Żuromin district. The excavations in 2015	293

Andrzej Szela

BRUDNICE, ST. V, POW. ŻUROMIŃSKI. BADANIA WYKOPALISKOWE W SEZONIE 2016	295
Brudnice, site V, Żuromin district. The excavations in 2016	298

Roksana Chowaniec

PALAZZO ACREIDE, SICILY, ITALY. EXCAVATIONS IN 2015	299
Palazzolo Acreide, Sycylia, Włochy. Wykopaliska w 2015 r.	305

Rosa Lanteri, Marta Fituła

ANCIENT SETTLEMENTS IN THE TERRITORY OF NOTO (SYRACUSE PROVINCE): NEW DATA FROM THE GIOI AND NIURA DISTRICTS	307
Insedimenti Antichi nel Territorio di Noto (Provincia di Siracusa). Nuovi Dati Dalle Contrade "Gioi" e "Niura"	316
Ślady osadnictwa starożytnego terytorium Noto (prowincja Syrakuzy). Nowe znaleziska z „Contrada Gioi” i „Niura”	319

**Tadeusz Sarnowski, Agnieszka Tomas, Tomasz Dziurdzik,
Ludmiła A. Kovalevskaya, Emil Jęczmienowski, Piotr Zakrzewski**

NOVAE 2015. LEGIONARY DEFENCES AND EXTRAMURAL SETTLEMENT	321
Prace wykopaliskowe w Novae w 2015 r. Twierdzy legionowa i osiedle przyobozowe.	327

Martin Lemke

FIELDWORK AT NOVAE 2015	329
Wykopaliska w Novae w 2015 r.	335

Martin Lemke

FIELDWORK AT NOVAE 2016	337
Wykopaliska w Novae w 2016 r.	342

Martin Lemke

FIELDWORK AT RISAN 2015	343
Wykopaliska w Risan w 2015 r.	348

Martin Lemke

FIELDWORK AT RISAN 2016	349
Wykopaliska w Risan w 2016 r.	354

Tomasz Dziurdzik

LJUBŠKI ARCHAEOLOGICAL PROJECT: A ROMAN AND LATE ANTIQUE SETTLEMENT IN WESTERN HERZEGOVINA, 2015	355
Projekt archeologiczny Ljubuški (Ljubuški Archaeological Project) – osadnictwo okresu rzymskiego i późnoantycznego w zachodniej Hercegowinie, 2015 r.	363

Marcin Matera, Paweł Lech, Elżbieta Sroczyńska

TANAIS, RUSSIA. EXCAVATIONS IN THE 2015 SEASON	365
Tanais, Rosja. Wykopaliska w sezonie 2015	371

Marcin Matera, Paweł Lech, Elżbieta Sroczyńska

TANAIS, RUSSIA. EXCAVATIONS IN THE 2016 SEASON	373
Tanais, Rosja. Wykopaliska w sezonie 2016	380

Dmytro Nykonenko, Marcin Matera, Miron Bogacki, Wiesław Małkowski, Paweł Lech

KONSULOVSКОЕ HILLFORT, UKRAINE. NON-INVASIVE SURVEY IN 2015 SEASON	381
Grodzisko Konsułowskoje, Ukraina. Badania nieinwazyjne w sezonie 2015	388

Dmytro Nykonenko, Marcin Matera, Nadieżda Gawryluk, Paweł Lech

KONSULOVSКОЕ HILLFORT, UKRAINE. 2016 SEASON	389
Grodzisko Konsułowskoje, Ukraina. Badania w sezonie 2016	392

Barbara Kaim, Nazarij Buławka

THE SIXTH SEASON OF EXCAVATIONS AT GURUKLY DEPE, SOUTHERN TURKMENISTAN (2015)	393
Szósty sezon wykopalisk na stanowisku Gurukly Depe w południowym Turkmenistanie (2015)	388

Włodzimierz Godlewski

NAQLUN, EGYPT. EXCAVATIONS IN 2015	399
Naqlun, Egipt. Wykopaliska w 2015 r.	402

Dorota Dzierzbicka, Włodzimierz Godlewski

DONGOLA, SUDAN – SEASON 2015–2016	403
Dongola, Sudan – Sezon 2015–2016	412

Joanna Kalaga

RECENZJA: DARIUSZ BŁASZCZYK, DĄBRÓWKA STĘPNIOWSKA (RED.), *POCHÓWKI
W GROBACH KOMOROWYCH NA ZIEMIACH POLSKICH W OKRESIE WCZESNEGO
ŚREDNIOWIECZA*, ŚWIATOWIT, SUPPLEMENT SERIES P: PREHISTORY AND MIDDLE AGES,
VOL. XVIII, WARSZAWA 2016, 175 STRON, 93 ILUSTRACJE, 3 TABELE 415

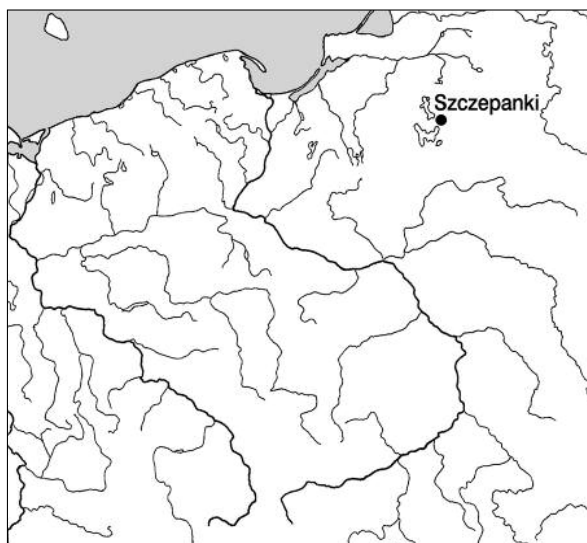
WITOLD GUMIŃSKI

SZCZEPANKI, ST. 8, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE – STANOWISKO TORFOWE ŁOWCÓW Z EPOKI KAMIENIA. BADANIA W ROKU 2016

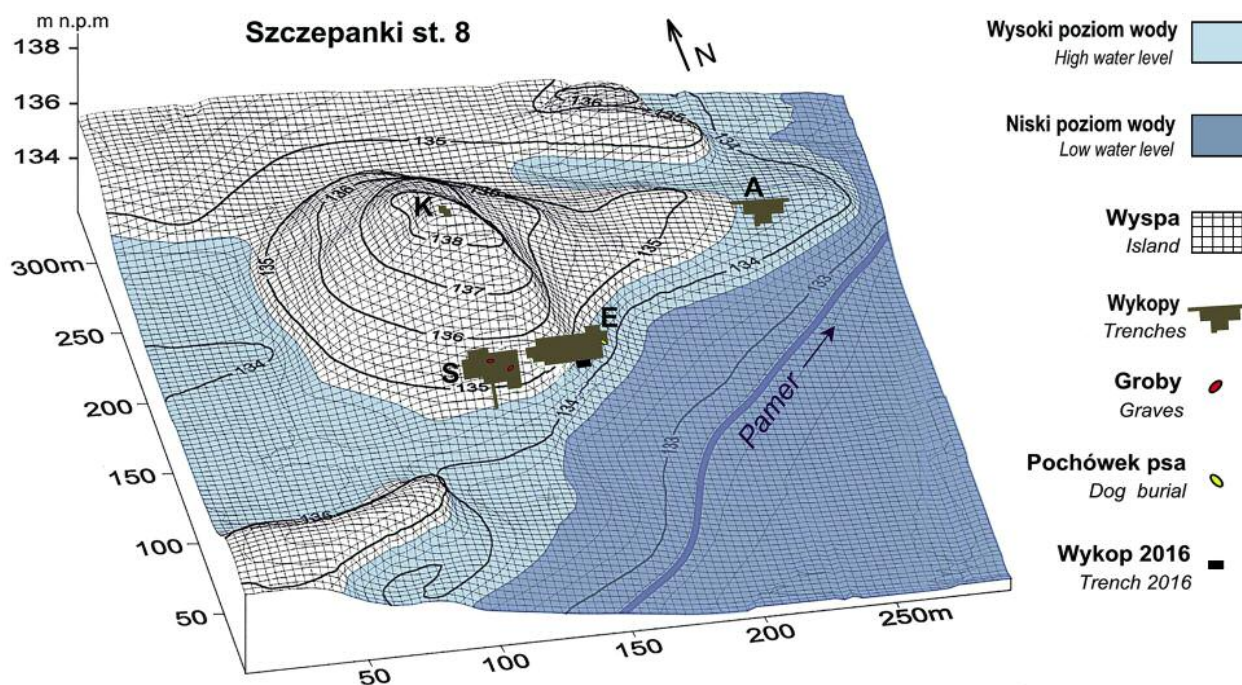
Wstęp

Stanowisko 8 w Szczepankach (powiat giżycki) zlokalizowane jest na wyspie dawnego jeziora Staświn. Badane jest przez autora artykułu od 2002 r. z ramienia Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. W 2016 r. wznowiono działania po dwuletniej przerwie, a ekspedycja sfinansowana została w całości przez prywatnego sponsora, byłego studenta IA UW, Jana Basiukiewicza, wieloletniego uczestnika wykopalisk w Szczepankach. Badania trwały od 03.07 do 30.07.2016 r., uczestniczyli w nich studenci Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz doktorantka Karolina Bugajska¹.

W trakcie dwuletniej przerwy (2014-2015) w badaniach wykopaliskowych część stanowiska, które było użytkowane jako łąka, została zaorana. Najbardziej zniszczony został sektor „S” oraz górna, zachodnia część sektora „E”. W sezonie 2016 r. przebadano wykop EQ o powierzchni 10 m² (2 × 5 m). Przylegał on od południowego wschodu do dotychczasowych wykopów sektora „E” i obejmował litoral dawnego jeziora i kraj brzegu wyspy (w północno-zachodniej części wykopu) (Ryc. 1).

mował litoral dawnego jeziora i kraj brzegu wyspy (w północno-zachodniej części wykopu) (Ryc. 1).

Ryc. 1. Plan stanowiska 8 w Szczepankach z oznaczonym na czarno wykopem EQ badanym w 2016 r. (ryc. W. Gumiński).

Fig. 1. Szczepanki, site 8. Trench EQ excavated in 2016 marked in black (compiled by W. Gumiński).

¹ Karolina Bugajska jest współautorką wszystkich rycin zamieszczonych w opracowaniu, za co składam Jej serdeczne podziękowania.

Ryc. 2. Profil południowy wykopu EQ z oznaczonymi warstwami: L – strefy litoralnej i B – strefy brzegowej. Chronologia warstw podana jest w tekście (ryc. W. Gumiński).

Fig. 2. Southern profile of trench EQ with marked layers: L – littoral zone, B – bank zone. The chronology of layers is given in the text (compiled by W. Gumiński).

Stratygrafia

W wykopie EQ układ warstw przedstawia się w skrócie następująco (Ryc. 2). W trzech górnych warstwach (do około 30 cm od poziomu ziemi), tj. w czarnym murszu (L/B.1), czarnobrunatnym torfie gruzelkowatym (L/B.2) i sinobrunatnym sapropelu (L.3), datowanych na późny neolit (wczesny/środkowy Subboreal) i okres post-Zedmar (wczesny Subboreal) znalezisk było bardzo mało. Następną warstwą (około 30–60 cm od poziomu ziemi (dalej: p.z.) to ciemnobrunatny storfiący detrytus z kłódami drzew (L/B.4) datowany na klasyczny Zedmar (przełom Subborealu i Atlantyku). Znalezisk było tu więcej niż w trzech wyższych warstwach, ale wciąż niewiele, w porównaniu z warstwami okresu Zedmar w innych częściach sektora „E”. Kolejną warstwą był detrytus gruboziarnisty żółto-brunatno-szary z rozłożonymi drewnami, piaskiem i kamieniami (L/B.5, od około 60 do 100/110 cm od p.z.) (Ryc. 2). Była to warstwa bardzo obfita we wszelkiego rodzaju zabytki, a na podstawie stratygrafii i ceramiki można ją datować na wczesny okres Zedmar i późny okres atlantycki. Najniższą zbadaną warstwą była ciemno brunatno-szara gytia grubo detrytusowa (L.6), która w zachodniej części wykopu, gdzie znajdował się skraj brzegu wyspy (Ryc. 1), przechodzi w detrytus z piaskiem i pojedynczymi kamieniami (B.6) (Ryc. 2). W warstwie L/B.6 znaleziska były sporadyczne i już bez ceramiki, pochodzi więc ona z późnego mezolitu, tj. wczesnego i środkowego okresu atlantyckiego. Poniżej (około 120 cm od p.z.) pojawił się jasny sinożółty piasek z mułkami i zachowanymi łodygami

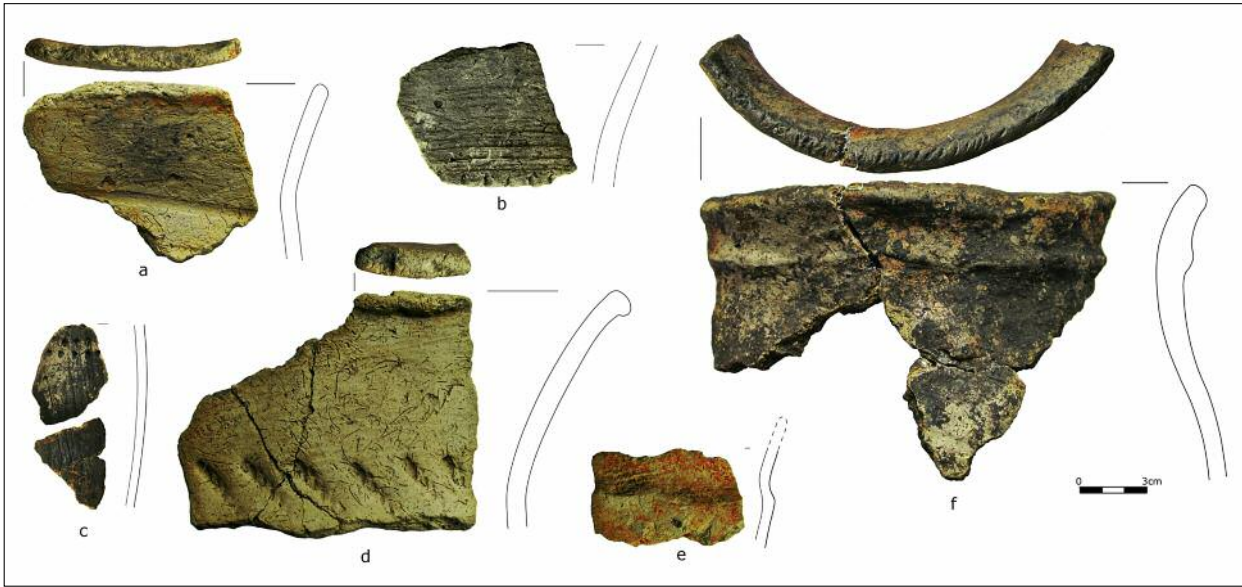
szuwarów (L.7). Jest to najpewniej warstwa wczesnoholoceńska z okresu borealnego i preborealnego, a więc z wczesnego mezolitu. Z uwagi na szybkie podsiąkanie wodą eksplorację wykopu zakończono w stropie tej warstwy (Ryc. 2).

Ceramika

W warstwie L/B.4 znaleziono naczynia typowe dla klasycznej kultury Zedmar. Były to górne części pucharów z prostą lub lekko wycyloną szyją zdobioną u jej podstawy żłobkiem albo rzędem odcisków małego stempla (Ryc. 3a, b). W jednym przypadku są to tzw. „gąsieniczki” wykonane techniką sznura obwijanego (Ryc. 3d). Ten ostatni sposób ornamentowania jest typowy dla ceramiki grupy Piestina na Łotwie z późnej fazy kultury Narva. Jest to dopiero drugi tak zdobiony fragment ceramiki nad jeziorem Staświn (GUMIŃSKI, FIEDORCZUK 1988: ryc. 6c; 1990: Fig. 4:9). W warstwie L/B.4 znaleziono też ceramikę o proveniencji południowej lub zachodniej. Jednym z nich jest fragment esowatego garnka z gzymsem (Ryc. 3f), który, poza karbowaniem brzegu typowym dla naczyń zedmarskich, jest ścisłym odpowiednikiem najpowszechniejszych naczyń w grupie małopolskiej kultury pucharów lejkowatych, zwłaszcza z terenów Lubelszczyzny. Drugim jest fragment pucharu lub czaszy ze stosunkowo długą lejkowatą szyją i charakterystycznym uskokiem tuż nad załomem brzuśca (Ryc. 3e). Należy go wiązać z kulturą pucharów lejkowatych z Wielkopolski, ewentualnie z późną kulturą brzesko-kujawską. Najciekawszym znaleziskiem są fragmenty

² Ceramika określana wcześniej jako z domieszką „włosa” lub „sierści” w rzeczywistości miała najprawdopodobniej domieszkę

skrzypu wodnego *Equisetum fluviatile* (GUMIŃSKI 2012: 95–96).

Ryc. 3. Wykop EQ, ceramika z warstwy L/B.4: a-b – klasyczny Zedmar, c-f – importy lub naśladownictwa: c – kultury ceramiki promienistej z regionu podkrakowskiego, d – grupy Piestina kultury Narva na Łotwie, e – kultury pucharów lejkwatych z Wielkopolski, f – małopolskiej grupy kultury pucharów lejkwatych z Lubelszczyzny (ryc. K. Bugajska, W. Gumiński).

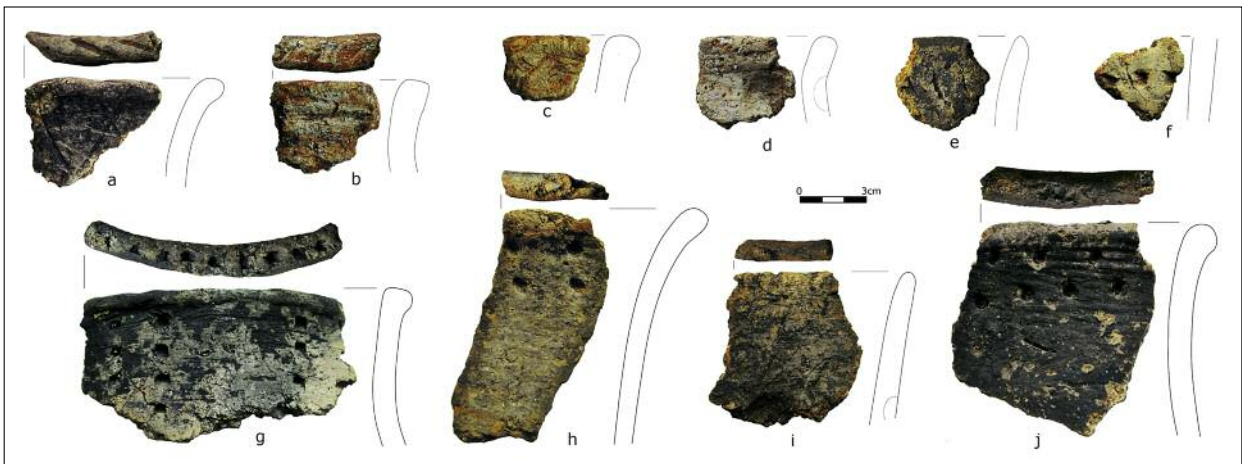
Fig. 3. Trench EQ, pottery from the layer L/B.4: a-b – classic Zedmar; c-f – imports or imitations: c – Radial Decorated Pottery Culture, the Cracow region, d – Piestina group of the Narva Culture in Latvia, e – Funnel Beaker Culture (TRB) from Greater Poland, f – Lesser Poland group of the TRB, the Lublin region (compiled by K. Bugajska, W. Gumiński).

cienkościenne naczynia zdobione na brzuscu dwoma rzędami nakłuc i odchodzących od nich w dół gęsto ustawionych linii rytych (Ryc. 3c). Jest to najprawdopodobniej import z kultury ceramiki promienistej, regionu podkrakowskiego i pierwsze takie odkrycie w Polsce północno-wschodniej.

Wczesnoziedmarska ceramika z warstwy L/B.5 dzieli się wyraźnie na dwie grupy technologiczno-stylistyczne. Pierwszą jest ceramika z domieszką kamienno-roślinną, dość twarda, ale bardzo krucha i z reguły grubościenna. Krawędzie jej wylewów są częściej gładkie niż karbowane i często pogrubione od zewnątrz. Ornamenty

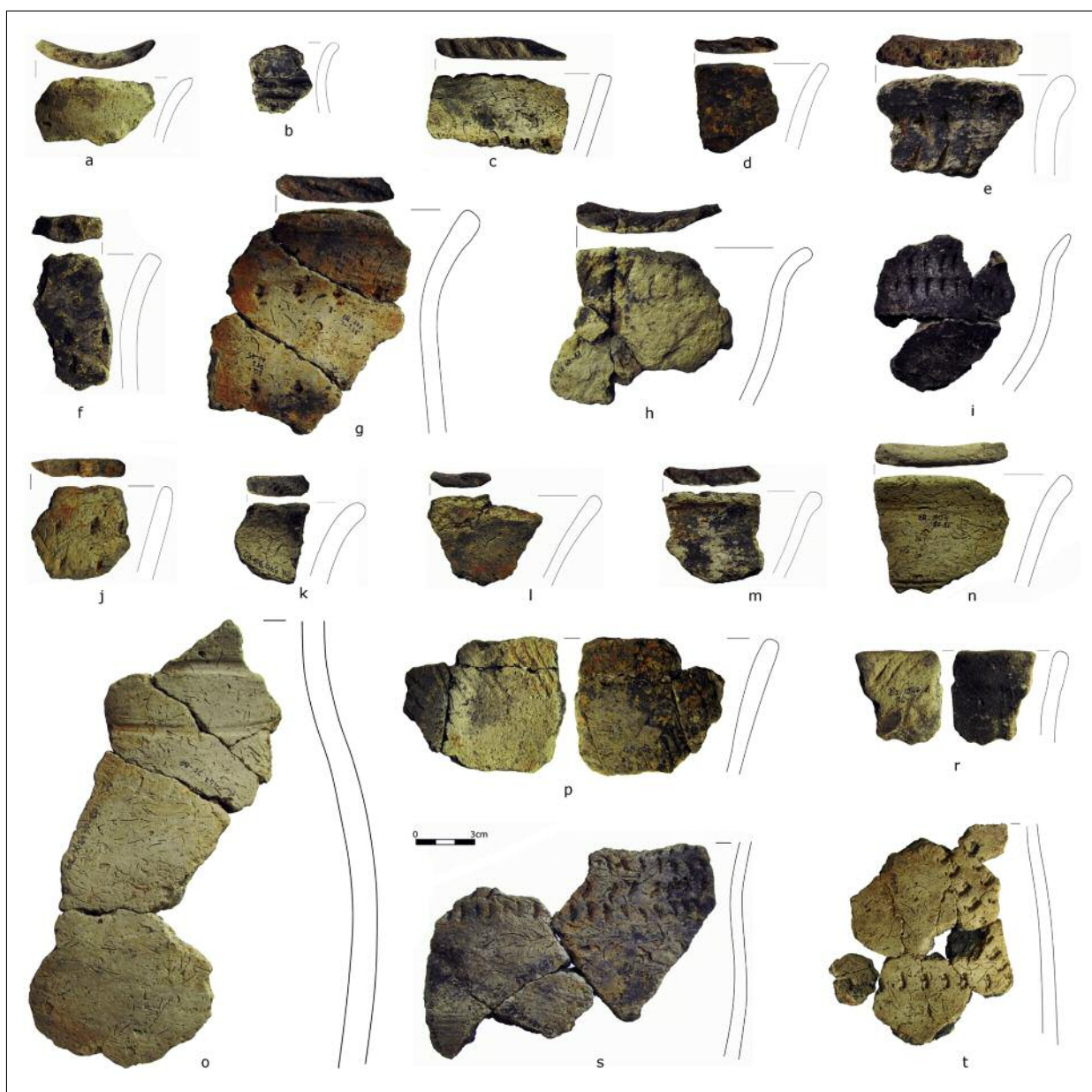
składające się z odcisków palca lub kwadratowego stempla są głębokie, często mocniej zagłębione z jednej strony (Ryc. 4).

Do drugiej grupy należy ceramika z domieszką muszli i skrzypu wodnego lub „włosa”²⁷, albo bez domieszki. Jest to ceramika średnio- lub cienkościenna, bardzo słabo wypalona, przez co łatwo się ściera i rozlasowuje. Krawędzie wylewów są zwykle karbowane, a pozostałe ornamenty z reguły bardzo płytkie, ledwie widoczne (Ryc. 5). Należy podkreślić, że obie grupy ceramiki współwystępowały z sobą w całej miąższości warstwy L/B.5 – są więc niewątpliwie sobie współczesne.

Ryc. 4. Wykop EQ, ceramika z domieszką kamienno-roślinną z warstwy L/B.5 z okresu wczesny Zedmar (ryc. K. Bugajska, W. Gumiński).

Fig. 4. Trench EQ, pottery tempered with breakstone and vegetable fibres from the layer L/B.5, the early Zedmar (compiled by K. Bugajska, W. Gumiński).

Ryc. 5. Wykop EQ, ceramika z domieszką muszli i skrzypu wodnego („włosa”) lub bez domieszki z warstwy L/B.5 z okresu wczesny Zedmar (ryc. K. Bugajska, W. Gumiński).

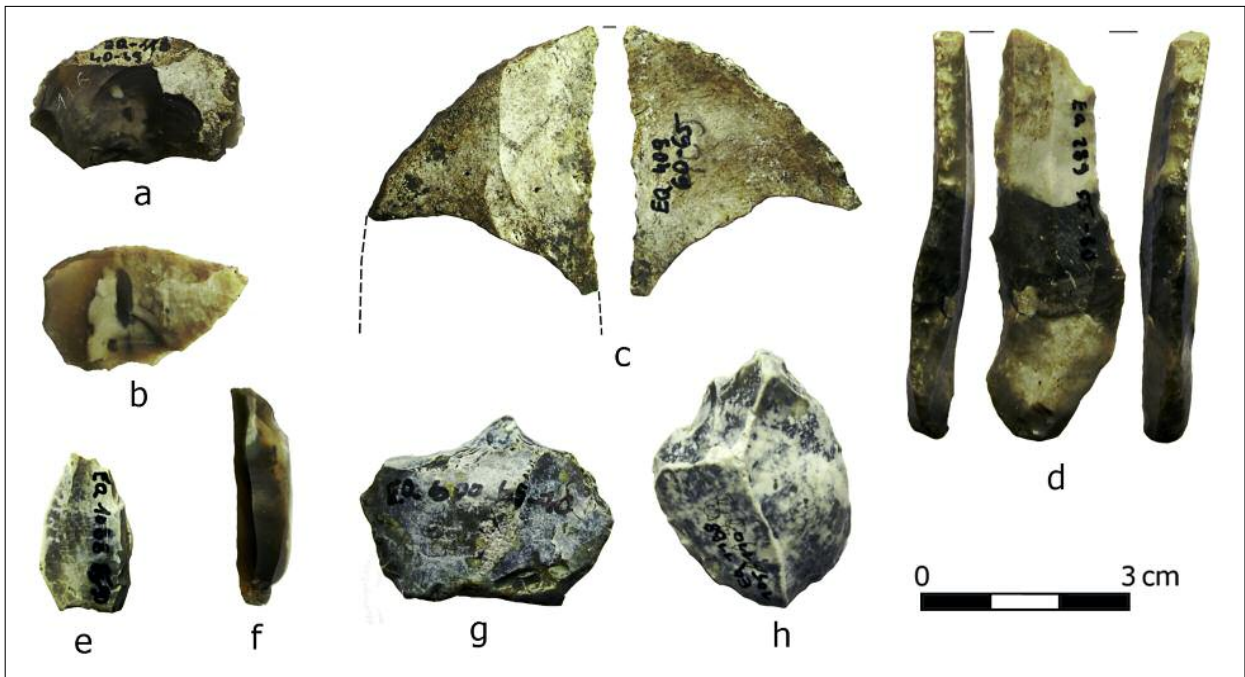
Fig. 5. Trench EQ, pottery tempered with shells and water horsetail (“hair”) or not tempered at all from the layer L/B.5, the early Zedmar (compiled by K. Bugajska, W. Gumiński).

Dla obu grup ceramiki wzory ornamentów i formy naczyń są zasadniczo takie same. Występują tu puchary z prostą lub łukowato wychyloną szyją (Ryc. 4a, h, i, 5a, c, d, j-n, p), garnki łagodnie esowate z krótką, nieznacznie wychyloną szyją lub nieco pogrubionym na zewnątrz brzegiem (Ryc. 4b-d, g, j, 5e) oraz czasze lub głębokie misy o esowatym profilu (Ryc. 5h, i). W materiale brak uch, a wszystkie znalezione dna są płaskie.

Krzemienie

Zabytki krzemienne w wykopie EQ były stosunkowo nieliczne (około 60) i głównie o charakterze odpado-

wym. Narzędzi było zaledwie osiem. Jeden mikrolityczny wiórek retuszowany o pokroju mezolitycznym (Ryc. 6f) znalazł się w warstwie późnoneolitycznej (L/B.2) zapewne na wtórnym złożu (por. GUMIŃSKI 2004: 81-82). Z warstwy L/B.5 z wczesnego Zedmar pochodzą dwa skrobacze odlupkowe, jeden z wypukłą (Ryc. 6a), a drugi z esowatą krawędzią zaretuszowaną (Ryc. 6b), dwa słabo wyodrębnione grube pazury odlupkowe (Ryc. 6g, h), drobny wiórek retuszowany (Ryc. 6e) i dwa wiórowce, jeden ze skośnym półtylcem (Ryc. 6d), a drugi wykonany z wióra makrolitycznego z półtylcem łukowym (Ryc. 6c).

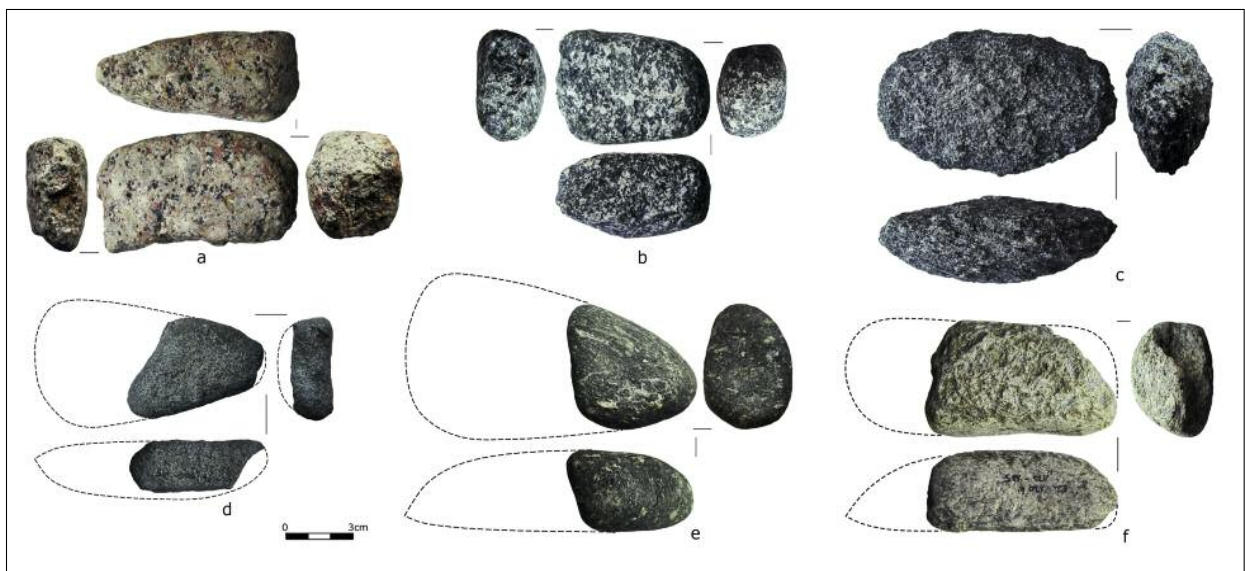
Ryc. 6. Wykop EQ, narzędzia krzemienne: a-b – skrobacze, c-d – wiórowce z półtylcem, e-f – wiórki retuszowane, g-h – grube pazury odłupkowe, f – z warstwy L/B.2, pozostałe z warstwy L/B.5 (ryc. K. Bugajska, W. Gumiński).

Fig. 6. Trench EQ, flint tools: a-b – end-scrapers; c-d – truncated retouched blades; e-f – partially retouched bladelets; g-h – flake perforators with thick points; f – from the layer L/B.2; others from the layer L/B.5 (compiled by K. Bugajska, W. Gumiński).

Kamienne siekiery-ciosaki

W warstwie L/B.2 z późnego neolitu znaleziono siekiere o czworokątnym przekroju, grubym obuchu, łukowatym zarysie bocznym i opuszczonym ostrzu (Ryc. 7a), co jest typowe dla schyłkowo neolitycznych toporów kultury ceramiki sznurowej. W warstwie L/B.5 z wczesnego Zedmar odkryto cztery okazy. Jednym jest siekiera z grubym obuchem, w przekroju owalnie-czworokątna, a w zary-

sie bocznym trapezowata, rozszerzająca się od obucha do (uszkodzonego) ostrza (Ryc. 7b). Następne dwa fragmenty pochodzą od siekier/ciosaków ze szpiczasto-obłym obuchem, od którego trzony wyraźnie rozszerzają się w stronę (brakującego) ostrza (Ryc. 7d, e). Do tego okresu należy jeszcze (silnie zerodowany) ciosak o owalnym zarysie, soczewkowatym przekroju i dookołnie ostrych krawędziach (Ryc. 7c). Z warstwy L/B.6 datowanej na mezolit pochodzi fragment siekiery/ciosaka o przekroju półwałcowatym (Ryc. 7f).

Ryc. 7. Wykop EQ, kamienne siekiery-ciosła: a – późny neolit, b-e – wczesny Zedmar, f – późny mezolit (ryc. K. Bugajska, W. Gumiński).

Fig. 7. Trench EQ, stone axes-adzes: a – Late Neolithic; b-e – early Zedmar; f – Late Mesolithic (compiled by K. Bugajska, W. Gumiński).

Ryc. 8. Wykop EQ, wytwory kościane: a-c – odnogi poroża jelenia, d – nasada/uchwyt(?) z paliczka łosia, e – fragment poroża łosia, f-g – styliska/uchwyty(?) do kamiennych ciosaków z poroża jelenia, h – fragment ostrza topora T-kształtnego, i – wylamany fragment nasady poroża jelenia, j – ciosak-pik (czekan?) z odnogi poroża jelenia, a-i – wczesny Zedmar, j – późny mezolit (ryc. K. Bugajska, W. Gumiński).

Fig. 8. Trench EQ, antler and bone artefacts: a-c – red deer antler tines; d – cup/handle(?) made of an elk phalange; e – fragment of elk antler; f-g – handles(?) for stone adzes made of red deer antlers; h – fragment of an edge of a T-shaped antler axe; i – broken-off antler base; j – adze/pick-axe made of red deer antler tine; a-i – early Zedmar, j – Late Mesolithic (compiled by K. Bugajska, W. Gumiński).

Wytwory kościane

W wkopie EQ, poza jednym wyjątkiem, wyroby kościane pochodzą z warstwy L/B.5 okresu wczesny Zedmar. W większości zrobione są one z poroża jelenia i są to: mała, równo odcięta i wygładzona odnoga poroża (Ryc. 8a), obustronnie odcięty i wygładzony odcinek odnogi (Ryc. 8b), duża wylamana odnoga (Ryc. 8c) oraz wylamany fragment róz z kawałkiem tyki pochodzący od zrzutka (Ryc. 8i). Jest to zapewne odpad od produkcji toporów T-kształtnych, a znaleziono tam też fragment ostrza od takiego topora (Ryc. 8h). Natrafiono tu jeszcze na dwa ciekawe przedmioty z poroża jelenia. Są nimi krótkie, rozszczepio-

ne wzdłuż fragmenty tyki, od których odchodzi odnoga z odciętym końcem (Ryc. 8f, g). Być może są to oprawy do kamiennych ciosaków, które przywiązywano na płask do rozszczepionej tyki, a jej odnoga pełniła rolę uchwytu-styliska. Za taką interpretacją przemawia wyraźne nacięcie na krawędzi bocznej jednego okazu (Ryc. 8g) i znalezienie ciosaka (Ryc. 7c) w odległości pół metra od domniemanej oprawy. W tej samej warstwie L/B.5 odkryto jeszcze fragment poroża łosia (Ryc. 8e) oraz przepołowiony i zagładzony paliczek środkowy (II) łosia, którego tulejkowaty otwór mógł służyć do osadzenia w nim jakiegoś narzędzia, przez co paliczek stanowił dla niego uchwyt-nasadę (Ryc. 8d).

W warstwie L.6 z późnego mezolitu znaleziono ciosak-pik wykonany z odnogi poroża jelenia (Ryc. 8j). Zniszczone ostrze ciosaka uformowane było od strony końca bliższego odnogi, a podcięty i zagładzony koniec stanowił ostrze piku. Interesujące jest, że narzędzie to silnie wyszlifowano na wypukłościach prawdopodobnie w celu osiowego „wprostowania”. Obustronne wytarcia w połowie długości sugerują, że narzędzie to było oprawione w stylisko i wtedy byłoby faktycznie czekaniem z jednym ostrzem krawędziowym ustawionym poprzecznie do styliska (jak w ciosaku), a drugim ostrzem punktowym (jak w kilofie). Warto tu przypomnieć, że kilofy z odnogi poroża jelenia, ale z otworem na stylisko znajdowane były już w Szczepankach, ale z okresu Zedmar i post-Zedmar (GUMIŃSKI 2004: 73, ryc. 11f, 12d).

Szczątki pokonsumpcyjne

Kości zwierzęce (około 340) pochodzą w zdecydowanej większości z warstwy wczesnoziedmarskiej L/B.5. Są to głównie kości zwierzyny kopytnej (około 220), ale także małych ssaków futerkowych (17 fragmentów), kości ryb (76), ptaków (8), żab (2) i fragmenty pancerzy żółwia (14).

Warto też podkreślić wielką ilość (około 2 litry) znalezionych skorup orzechów laskowych, gdyż w poprzednio badanych wykopach sektora „E” znajdowane były one bardzo sporadycznie (najwyżej po kilka sztuk z wykopu).

Ślady pochówków

Dwie kości ludzkie – ząb i paliczek i równie dobrze zachowany kiel psa wskazują, że w południowej części sektora „E” składano niegdyś pochówki tymczasowe – ludzkie i psie, po których zostawały tylko takie niewielkich rozmiarów „zguby”. Większość kości danego osobnika przenoszono bowiem do grobów docelowych na cmentarzysku głównym na sąsiedniej wyspie Dudka (BUGAJSKA, GUMIŃSKI 2016; GUMIŃSKI, BUGAJSKA 2016).

Mimo niewielkich rozmiarów, badanie wykopu EQ przyniosło dużo nowych i ważnych jakościowo materiałów, zwłaszcza z okresu wczesny Zedmar.

dr Witold Gumiński
Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski
czesia.witek@gmail.com

Literatura

BUGAJSKA K., GUMIŃSKI W.

- 2016 *How many steps to heaven? Loose human bones and secondary burials at Dudka and Szczepanki, the Stone Age foragers' sites in Masuria, NE-Poland*, (w:) J.M. Grünberg i in. (red.) *Mesolithic burials – Rites, symbols and social organisation of early postglacial communities*, Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Hall 13/II, Halle (Saale), 511–544.

GUMIŃSKI W.

- 2004 *Szczepanki 8. Nowe stanowisko torfowe kultury Zedmar na Mazurach*, „Światowit” V (XLVI)/B (2003), 53–104.
- 2012 *Nowe wyjątkowe siedlisko osadnicze paraneolitycznej kultury Zedmar na wschodnim cyplu wyspy Szczepanki (sektor „A”) na Mazurach*, „Światowit” IX (L)/B (2011), 87–144.

GUMIŃSKI W., BUGAJSKA K.

- 2016 *Exception as a rule. Unusual Mesolithic cemetery and other graves at Dudka and Szczepanki, Masuria, NE-Poland*, (w:) J.M. Grünberg i in. (red.) *Mesolithic burials – Rites, symbols and social organisation of early postglacial communities*, Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Hall 13/II, Halle (Saale), 465–510.

GUMIŃSKI, W., FIEDORCZUK J.

- 1989 *Badania w Dudce, woj. suwalskie, a niektóre problemy epoki kamienia w Polsce północno-wschodniej*, „Archeologia Polski” XXX/1 (1988), 113–150.
- 1990 *Dudka 1. A Stone Age peat-bog site in North-eastern Poland*, „Acta Archaeologica” 60 (1989), 51–70.

**SZCZEPANKI, SITE 8, WARMIŃSKO-MAZURSKIE VOIVODSHIP – A STONE AGE PEAT-BOG
SITE OF HUNTER-GATHERERS. THE EXCAVATIONS IN 2016**

In 2016, trench EQ in the south-eastern part of ‘Sector E’ was excavated (Fig. 1). The uncovered layers belonged to the following periods: L/B.1-3 through the Late Neolithic and post-Zedmar (the Early Subboreal), L/B.4 through the classic Zedmar (Subboreal/Atlantic), L/B.5 through the early Zedmar (the Late Atlantic), L/B.6 through the Late Mesolithic (the Middle and Early Atlantic), and L/B.7 through the Early Mesolithic (the Boreal and Preboreal). The majority of finds were obtained from the layer L/B.5 dated to the early Zedmar (Fig. 2).

In the L/B.4 layer, apart from typical Zedmar pottery (Fig. 3a, b), some imports or imitations were found. The first sherd bears a twisted cord ornament called the ‘caterpillar’ (Fig. 3d). Such ornamentation is typical for the Piestina type pottery of the late Narva Culture in Latvia. The second is a pot with a ledge on the neck very common in the Funnel Beaker Culture (TRB) in the Lublin region of south-eastern Poland (Fig. 3f). The next pot has a peculiar leap between body and high neck (Fig. 3e) which is typical for the TRB in Greater Poland. The last import belongs most probably to the Radial Decorated Pottery Culture from the Cracow region (Fig. 3c).

The early Zedmar pottery can be divided into two technological-stylistic groups. One consists of pottery tempered with breakstone and vegetable fibres, very fragile and thick-walled. Ornamentation is impressed deep (Fig. 4). The second group consists of pottery tempered with either shells or water horsetail (“hair”) or not tempered at all, very poorly fired and easily effaceable. Ornamentation, apart from rims, is meagre and coarse (Fig. 5). There are no handles and all bottoms are flat.

Stone axes appeared in most layers and were varied. An axe slightly curved in outline with a lowered edge and

thick butt came from the Late Neolithic layer (Fig. 7a). The early Zedmar layer yielded four axes/adzes. One axe is trapezoidal in outline and with thick butt (Fig. 7b), two others are triangular in outline and with thin-rounded butts (Fig. 7d, e). The last one is an oval-shaped adze with lenticular sections and a round edge (Fig. 7c). One adze of semi-cylindrical section was uncovered in the Late Mesolithic layer (Fig. 7f).

Antler and bone artefacts came almost exclusively from the early Zedmar layer (Fig. 8a–i). There were three pieces of antler tines, two cut-off and polished and one broken-off (Fig. 8a–c), one broken-off antler base, probably waste from T-shaped axe production (Fig. 8i), a piece of elk antler (Fig. 8e), fragment of the edge of a T-shaped antler axe (Fig. 8h). There were two interesting implements made of middle parts of red deer antler. In both cases, the antler beam was splintered and the end of tine was cut-off (Fig. 8f, g). Possibly, they were used as handles for stone adzes. The only bone implement is a cut-off elk phalange which could have been used as a cup/handle(?) for a tool (Fig. 8d). In the Late Mesolithic layer an axe or adze/pick-axe made of red deer antler tine was found (Fig. 8j).

Bones (circa 340) came mostly from ungulates (circa 220) followed by fish (circa 75). There were also plenty of hazelnut shells (circa 2 litters were collected). Two human bones – a phalange and a tooth, as well as a dog fang suggest that this part of the island bank was also used for temporary burials.

Translated by Maciej Talaga